

Škocjanske jame, ena od osrednjih turističnih in kraških znamenitosti pri nas, so že skoraj 40 let na seznamu Unescove svetovne dediščine, turizem se tam razvija več kot dve stoletji, a še vedno odkrivajo nove zanimivosti. V letu, od katerega smo se poslovili, so med drugim prevedli napis nad vrati poti v Veliko dolino, ki nosi letnico 1823 in zaznamuje prvo turistično pot v tej znamenitosti. Po njej smo se sprehodili z Borutom Pericem, vodjo strokovne službe v Parku Škocjanske jame.

SIMONA BANDUR

Ko se z Borutom Pericem pogovarjamo o zgodovini turizma v Škocjanskih jamah, od leta 1986 vpisanih na Unescov seznam svetovne dediščine, se najprej vpraša, kdaj sploh začeti. In začne v časih, o katerih vemo zelo malo, le to, da so človeka od nekdaj privlačile skrivnosti jame, kamor ponikne reka Reka.

A že to, da se je človek spustil do vode, v globoka brezna in udorne jame, je bilo nekoč zelo nevarno početje, razlaga Peric med sprehodom po Škocjanu. Silhueto kraja, v katerem je po statističnem popisu leta 2002 živelo le sedem ljudi, med drugim izrisuje cerkev sv. Kancijana. Po tem svetniku sta kraj in jama dobila ime – kot še številni drugi, povezani z vodo. Po naselju je speljana učna pot, ki ravno tako pripoveduje o tem, s kakšnimi vprašanji in radovednostjo je ljudi navdajala jama in v kakšne nevarnosti so se bili pripravljali podati, da bi doumeli njene skrivnosti.

Po pionirju turizma v Škocjanskih jamah, ki je dal urediti tudi prvo pot, je dobila ime Tominčeva jama. FOTO PARK ŠKOCJANSKE JAME

Raziskovalci v neznani svet, turisti po strmih poteh

Po prvi turistični poti v Škocjanskih jamah Prelomnico je razkril
prevod napisa nad vrati poti v Veliko dolino

tudi, kje je stal Valvasor, ko je upodobil ponorni del Reke, in kje baba Ančka kuha bob. Značilna meglica se lepo vidi z Micinega razglednika, od koder se spušča globok prepad. Da se otročad ne bi potikala ob robu sten, so jih odrasli strašili, da jih bo, če bodo hodili tja, vzela baba Ančka. Prav tista meglica je znak, da je tam in kuha bob.

Geodiverziteta narekuje biodiverziteto

Nasproti strme poti, ki se spušča proti reki Reki, se dvigajo stene, kjer domuje večja kolonija divjih golobov. Ostenje je občasen dom velike uharice, sokola selca in krogarja, poleti se na poti v Mediteran tu ustavi skalni plezalček, včasih celo gnezdi. »Tukajšnja geodiverziteta je narekovala biodiverziteto. V tem okolju so se naselile vrste, specializirane na mraz, na osenčenost, na stene,« opisuje Peric.

Samo tri leta po odprtju turistične poti so izmerili tudi najvišjo gladino reke Reke do zdaj. Ko stojimo ob oznaki in komaj vidimo reko v globini, se lahko zamislimo nad mogočnostjo narave ter kako zelo je morala narasti voda, da se je dvignila do tiste točke. Kar se zdi neverjetno, Peric preprosto pojasni: čim je pretok reke predvsem v povirnem delu zaradi obilice dežja tako povečan, da presega 120, 130 kubičnih metrov na sekundo, sifoni na koncu ne požirajo več, zato začne voda zastajati. Tako dolgo kot traja povišan pretok, toliko časa raste, in to celo do deset metrov na uro. »Zdaj pa si predstavljajte prve raziskovalce z baklami in brez vremenske napovedi. Presenetila jih je lahko nevihta, in ko se je voda začela dvigati, so lahko

V njej so odkrili arheološke ostaline iz starejše, srednje in mlajše kamene dobe, najdbe izvirajo iz bakrene in zgodnje bronaste dobe, tudi v okolici so našli ostankе prazgodovinske naselbine, kar dokazuje, da je območje že davno privlačilo človeka. Prvi pisni viri o Škocjanskih jamah izvirajo iz antike, označene so na najstarejših tiskanih zemljevidih tega dela sveta, pritegnile so kajpak slovitega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), vedute je upodabljal tudi francoski slikar Louis Francois Cassas (1782), katerega slike pričajo, da so ljudje že takrat obiskovali dno Velike doline, udornice s približno 160 metrov visokimi prepadnimi stenami.

Toda pravo in načrtno raziskovanje se je začelo v 19. stoletju. Prvi povod je bilo iskanje vode za oskrbo Trsta, zaradi česar so na eni strani raziskovali globoka brezna po Krasu, na drugi pa Škocjanske jame in s tem sledili Reki. Tega se je lotil Jakob Svetina, mojster za vodnjake iz Trsta, in leta 1840 dosegel tretji slap, približno 150 metrov od zadnjega ponora Reke, v Veliki dolini. Naslednje raziskave je vodil Adolf Schmidl s skupino idrijskih rudarjev. Prodrli so do

Škocjanske jame

- svetovna dediščina od leta 1986
- regijski park od leta 1996
- podzemno mokrišče (po ramsarski konvenciji) od leta 1999
- kraško biosferno območje (MAB) od leta 2004

Vir: Park Škocjanske jame

četrtga, morda celo šestega slapa. Njihovo delo je končala narasla Reka, ki se je pokazala v vsej svoji mogočnosti ter jim odnesla orodje in vse tri čolne. Drznost teh prvih raziskovalcev Peric brez omahovanja primerja z največjimi osvajalskimi dosežki na svetu, kajti prvi raziskovalci so šli v popolno temo, v povsem neznani svet, brez prave opreme in vremenske napovedi.

Nova prelomnica je bila ustanovitev jamarskega odseka pri primorski sekciji Nemškega in avstrijskega planinskega društva v Trstu leta 1884. Pod vodstvom trojice raziskovalcev, Antona Hankeja, Josipa Marinitscha in Friedricha Müllerja, ter s pomočjo domačinov so že v prvem letu premagali

najtrši oreh, omenjeni šesti slap, ter nato zlagoma prodirali naprej, odkrili Martelovo dvorano, dosegli breg Mrtvega jezera in na koncu, leta 1904, še Tiho jamo.

Odkrivanje Škocjanskih jam je zaznamovalo življenje raziskovalcev, kako zelo, lahko med drugim spoznamo na pokopališču v Škocjanu, kjer je grob speleologa Hankeja, rojenega leta 1840 v Bravantich v takratni avstrijski Šleziji. Med raziskovanjem je zbolel, a ker je v jami pustil svoja najlepša leta,

si je želel biti v Škocjanu pokopan, pripoveduje Peric. Za njegov grob skrbi javni zavod Park Škocjanske jame, občasno gostijo tudi prebivalce njegovih domačih Bravantich, ki se pridejo poklonit rojaku. Njegovo ime nosita Hankejev most in Hankejev kanal.

Pionir turizma

Medtem ko so raziskovalci tvegali v podzemlju, se je že razvijal turizem. O začetkih priča prva vpisna knjiga, ki so jo odprli leta 1819, a so

jo pozneje po pričevanju domačinov Italijani zažgali. Tako so za njo ostali le opisi, med drugim o pomembnih veljaki, ki so se vanjo vpisali.

Naslednja pomembna letnica je 1823, ko je okrajni glavar in sodnik Matej Tominc, navdušen nad naravno znamenitostjo, dal zgraditi prvo turistično pot. To je potrdil prevod latinskega napisa na prekladi nad vrati, ki pravi, da je bila »jama odprta med vladavino cesarja Franca I., ob oskrbi gospoda

Napis, ki razkriva, kdo je uredil prvo turistično pot in kdaj. FOTO SIMONA BANDUR

DVESTO LET POZNEJE

V času, ko so odprli prvo turistično pot, je bilo obiskovalcev malo, morda le nekaj tisoč na leto, pravi Peric. Njihovo število se je bistveno povečalo z vpisom na Unescov seznam svetovne dediščine leta 1986, na 70.000 leta 1999, ko je bil ustanovljen javni zavod Škocjanske jame, jih je bilo 100.000, leta 2019 pa so prišli do številke 201.000. V najbolj obleganih dnevih so bile pred jamo dolge kolone, ljudje so čakali več ur. »Tu smo se ustavili, saj nočemo postati druge Benetke ali Dubrovnik, predvsem pa je pomembno, da ohranimo jamo.« Zato niso le začeli omejevati števila obiskovalcev, ampak so tudi postavili sistem monitoringa mikroklimе, da bi ugotovili, ali povečani obisk pušča posledice v jami.

Kot pravi sogovornik, se to k sreči ne dogaja, saj je jama velika in prevetrena, kljub temu pa so začeli upravljati s številom obiskovalcev, tudi zaradi doživetja, večje varnosti ter lažje in boljše organizacije. Število ljudi v skupini so omejili na 150, spremljajo jih štirje vodniki. Uvedli so še spletno prodajo, s čimer prav tako regulirajo obisk. Ker se je ta porazdelil še na jesenske in pomladne mesece, se niti ni pretirano zmanjšal, lani so imeli blizu 200.000 obiskovalcev. Januarja in februarja so ogledi ob 10. in 13. uri, ob nedeljah in praznikih še ob 15. uri, v sezoni, julija in avgusta, pa vsako uro od 10. do 16. Na vrhuncu poletne turistične sezone si lahko Škocjanske jame ogleda največ 1200 obiskovalcev na dan.

Škocjanske jame so bile prvi spomenik v Sloveniji, vpisan med Unescovo svetovno dediščino.

onirju turizma v Škocjanskih jamah, urediti tudi prvo pot, je dobila ime a jama. FOTO PARK ŠKOCJANSKE JAME

et,

ril

Tominca in po namestitvi njegove ograje«. Prevod Milana Lovenjaka z oddelka za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete pritrjuje opisu Mateja Tominca kot pionirja tamkajšnjega turizma. Ta pot je sicer eden od izhodov po koncu ogleda Škocjanske jame, vendar ne pozimi.

A preden Peric z velikim ključem odklene stara vrata, se sprehodimo po pokrajini, ki je kakor iz učbenika o značilnih kraških pojavih. Hojo ves čas spremlja šumenje reke, ob poti so brezna, ponori, globoke udornice, naravni most, tudi vrtače. »Tukaj imamo muzej na prostem z obilico pojavov, tipičnih za kontaktni kras. To pomeni, da reka priteka z neprepustnih kamnin in po prehodu na apnenčasta prepustna tla začne pronicati, ustvarjati sotesko, ponor, jamo, udornine ... Potem izgine pod zemljo in tam teče ter se ponovno pojavi na drugi strani v izvirih Timave,« povzame sogovornik.

Da je to taista reka kot tista, ki se pojavi v izvirih Timave, so sklepali že v antiki, a niso imeli dokaza. Tega so pridobili šele leta 1927 z jeguljami – pristrigili so jim plavuti in čakali, ali bodo priplavale na drugi strani ven. In so, vedro sklene Borut Peric. Ob poti razkrije

tudi, kje je stal Valvasor, ko je upodobil ponorni del Reke, in kje baba Ančka kuha bob. Značilna meglica se lepo vidi z Micinega razglednika, od koder se spušča globok prepad. Da se otročad ne bi potikala ob robu sten, so jih odrasli strašili, da jih bo, če bodo hodili tja, vzela baba Ančka. Prav tista meglica je znak, da je tam in kuha bob.

Geodiverziteta narekuje biodiverziteto

Nasproti strme poti, ki se spušča proti reki Reki, se dvigajo stene, kjer domuje večja kolonija divjih golobov. Ostenje je občasen dom velike uharice, sokola selca in krogarja, poleti se na poti v Mediteran tu ustavi skalni plezalček, včasih celo gnezdi. »Tukajšnja geodiverziteta je narekovala biodiverziteto. V tem okolju so se naselile vrste, specializirane na mraz, na osenčenost, na stene,« opisuje Peric.

Samo tri leta po odprtju turistične poti so izmerili tudi najvišjo gladino reke Reke do zdaj. Ko stojimo ob oznaki in komaj vidimo reko v globini, se lahko zamislimo nad mogočnostjo narave ter kako zelo je morala narasti voda, da se je dvignila do tiste točke. Kar se zdi neverjetno, Peric preprosto pojasni: čim je pretok reke predvsem v povirnem delu zaradi obilice dežja tako povečan, da presega 120, 130 kubičnih metrov na sekundo, sifoni na koncu ne požirajo več, zato začne voda zastajati. Tako dolgo kot traja povišan pretok, toliko časa raste, in to celo do deset metrov na uro. »Zdaj pa si predstavljajte prve raziskovalce z baklami in brez vremenske napovedi. Presenetila jih je lahko nevihta, in ko se je voda začela dvigati, so lahko samo plezali ... Te raziskave so bile res dramatične.«

Mogočnost reke se na tej poti še posebej bučno izkaže pod naravnim mostom, kjer se vode stekajo iz tako rekoč vseh lukenj in špranj ter se nato v slapu zlivajo v jezero. To je prostor, ki je prikoval mnoge občudovalce, vedno znova prevzame, kot pravi, tudi Boruta Perica.

Postoji še pred Tominčevo jamo, kjer so našli ostanke okostij iz približno tisoč let pred našim štetjem, kar kaže, da je bila že takrat zatočišče za človeka. Velika izkopavanja so izvajali na prelomu v 20. stoletje in najdbe odnesli v dunajski muzej, deloma v Trst, pred jamo, nekoč so ji rekli Hlevnjača, od leta 1889 stoji vodnjak, posvečen dunajskemu krasoslovcu Franzu Krausu. Mnogo pozneje so le malo naprej, pri izhodu iz Škocjanskih jam, na skalo pritrtili tablo, ki zaznamuje vpis v Unescovo svetovno dediščino.

Ob njej se obiskovalec zave svoje neznatnosti. »Znašli smo se v enem trenutku geološke zgodovine zemlje. V času enega življenja se bo morda kakšen kamen porušil in siga zrasla za milimeter,« pravi Borut Peric. Pa vendar človek raziskuje naprej, v jami so zdaj na vrsti potapljači, ki raziskujejo potopljene rove in še naprej sledijo reki Reki ...

Borut Peric, geograf, krasoslovec, jamar in vodja strokovne službe v Parku Škocjanske jame FOTO SIMONA BANDUR